

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**Doç. Dr.
Abdulaziz KARDAŞVan Yüzüncü Yıl Üniversitesi
a.kardas@yyu.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3343-2745>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 21/11/2023 10/12/2023

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1393874>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Cumhuriyet Döneminde Tifüsle Mücadele: Konya Kirligiret Köyü Örneği (1935)

Fighting Typhus in the Republican Era: The Example of Konya Kirligiret Village (1935)

Öz

Tifüs, insana bitle bulaşan bir hastalıktır. Tifüsün yayılmasında toplu göçler, açlık, sefalet, bakımsızlık büyük rol oynamıştır. Tifüs hastalığı önceleri mücadele metotlarının ilkel ve mücadele araçlarının yetersiz olması nedeniyle bütün dünyada geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Türkiye’de eskiden beri tifüs hastalığı münferit vakalar halinde görülmüştür. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde vakalar artmaya başlamış, halk arasında ve ordularda çok büyük tahribat yapmıştır. Cumhuriyet döneminde bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı verilen mücadelelerden olumlu sonuçlar alınmasına rağmen tifüs münferit vakalar halinde varlığını sürdürmüştür. Şubat 1935’te Konya’nın Sille Nahiyesi’nin Kirligiret Köyü’nde bir tifüs salgını baş göstermiştir. Salgının ilgili kurumlara geç bildirilmesi hasta ve vefat sayısının artmasına neden olmuştur. Salgın önce Sille Nahiyesi’ne, kısa bir süre sonra valiliğe ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü’ne bildirilmişti. Vilâyet bazında alınan önlemlerin yetersiz kalması nedeniyle salgın hakkında Başvekil İsmet İnönü ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’ne bilgi verilmiştir. Söz konusu kurumlar hastalığın yayılmasını engellemek ve hastaların tedavisi için harekete geçerek köye doktor ve sağlık ekipleri göndermişlerdir. Köy karantina altına alınmış, hastalığın sebebi olarak görülen kirli yerler temizlenmiş ve aşı çalışması başlatılmıştır. Köy evlerindeki eşyaların temizliğini yapmak üzere Vilâyet Sıhhiye Müdürlüğü ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nden etüv makineleri getirtilmiştir. Mücadele kapsamında Kızılay köyde bir seyyar bir hastane kurmuş ve hastaların ilk tedavileri burada yapılmış, gerekli görülenler Konya Memleket Hastanesi’ne gönderilmiştir. Mücadele ekipleri Kirligiret’te bir tarafta tifüsle mücadele ederken diğer tarafta hastalarını doktorlardan saklamak için akla gelmedik yöntemlere başvuran köylüleri ikna etmek zorunda kalmıştır. Kirligiret Köyü’nde çıkan tifüs salgının etkisi, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Konya Valiliği ve Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü’nün işbirliği ve koordineli çalışmaları neticesinde 10 Haziran 1935’ten itibaren kırılmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tifüs, Salgın, Türkiye, Konya, Kirligiret Köyü.

ATIF: KARDAŞ, Abdulaziz, “Cumhuriyet Döneminde Tifüsle Mücadele: Konya Kirligiret Köyü Örneği (1935)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9/4 (Aralık 2023), s. (771-781)

CITE: KARDAŞ, Abdulaziz, “Fighting Typhus in the Republican Era: The Example of Konya Kirligiret Village (1935)”, *Journal of History and Future*, 9/4 (December 2023), pp. (771-781)

Abstract

Typhus is a disease transmitted to humans by lice. Mass migrations, hunger, poverty and neglect played a major role in the spread of typhus. Typhus disease has spread widely all over the world due to the primitive methods and insufficient means of combating it. Typhus disease has been seen in isolated cases in Turkey for a long time. Especially during the First World War and the War of Independence, cases began to increase and caused great damage to the people and the armies. Although positive results were obtained from the fight against infectious and epidemic diseases during the Republic period, typhus continued to exist in isolated cases.

In February 1935, a typhus epidemic broke out in Kirligiret Village of Sille District of Konya. The late notification of the epidemic to the relevant institutions caused the number of patients and deaths to increase. The epidemic was first reported to the Sille District, and shortly afterwards to the governorship and the Directorate of Health and Social Welfare. Due to the inadequacy of the measures taken on a provincial basis, Prime Minister İsmet İnönü and the Ministry of Health and Social Welfare were informed about the epidemic. The institutions in question took action to prevent the spread of the disease and to treat the patients, sending doctors and medical teams to the village. The village was quarantined, dirty places seen as the cause of the disease were cleaned and vaccination work was started. Drilling machines were brought from the Provincial Sanitary Directorate and the Ministry of Health and Social Welfare to clean the belongings in the village houses. Within the scope of the struggle, the Red Crescent established a mobile hospital in the village and the first treatment of the patients was carried out there, and those deemed necessary were sent to Konya Hometown Hospital. While the combat teams were fighting against typhus in Kirligiret, on the other hand, they had to convince the villagers who resorted to unimaginable methods to hide their patients from doctors. The impact of the typhus epidemic that broke out in Kirligiret Village began to diminish as of June 10, 1935, as a result of the cooperation and coordinated efforts of the Ministry of Health and Social Welfare, Konya Governorship and Konya Health and Social Welfare Directorate.

Keywords: Typhus, Epidemic, Turkey, Konya, Kirligiret Village.

Giriş

Tifüs, insana bitle bulaşan bir hastalıktır. Lekelimumma, klasik tifüs, Avrupa tifüsü olarak da adlandırılan hastalık, baş ağrısı, ateşle başlayan, deride yaygın döküntüler yapan, iki hafta kadar devam eden ve yaşlılarda oldukça tehlikeli olan bir rickettsia hastalığıdır. Hastalık genellikle aniden başlar. İlk belirtiler ürperme, halsizlik, baş ağrısı, ateş, sırta ve bacaklarda kas ağrıları ve iştahsızlıktır. Tifüsün yayılmasında savaş zamanlarında çıkan toplu göçler, açlık, sefalet, bakımsızlık ve bitlerin çoğalması büyük rol oynamıştır.¹ Tifüs,

1 İbrahim Başağaoğlu, “20. Yüzyılın Başlarında Sinop’ta Görülen Bulaşıcı Hastalıklar”, *Yeni Tıp Araştırmaları Dergisi*, S:17, 2011, s.79.; Hikmet Barkın, “Lekeli Humma Aşısının İç Yüzü”, *Büyükdoğu*, C:1, S:2, 24 Eylül 1943, s.7.

muhtelif bölgelerde bulunan insanların birbirleriyle temaslarında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar.

Bulaşıcı ve salgın yapan, çok tehlikeli bir hastalık olan tifüs (lekelihumma) savaş zamanlarında temizliği ihmal edenler arasında kısa zamanda yayılarak salgın yapar. Bekâr odaları, yolcu hanları, mahalle kahveleri, köy odaları, amele toplulukları, inşaat kampları, cezaevi, yatılı okullar gibi toplulukla yaşayan insanlarda vücut ve çamaşır temizliğine riayet edilmediğinden bitlenme artar ve hastalık yayılır. Tifüsü insandan insana bulaştıran ve etrafa yayan temel unsur bittir ve bit bulunmayan yerde tifüs bulunmaz. Hastaların üzerindeki bitler çamaşır, elbise ve yatak takımları vasıtasıyla sağlam insanlara geçerek mikroplu bu hastalığı etrafa bulaştırır ve yayarlar. Bitler çamaşırlara, elbiselere ve saçta bıraktıkları yumurtalarla ürerler. Bu nedenle tifüsten korunmak için bitle beraber yumurtalarını da yok etmek gerekmektedir.²

Tifüs hastalığı önceleri mücadele metotlarının ilkel ve mücadele araçlarının yetersiz olması nedeniyle bütün dünyada olduğu gibi yurdumuzda da geniş bir yayılma alanı bulmuş ve zaman zaman yaptığı salgınlarla birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştu.³ Türkiye’de eskiden beri tifüs hastalığı münferit vakalar halinde görülmekteydi. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı tarihten sonra vakalar artmaya başlamış, halk arasında ve ordularda çok büyük tahribat yapmıştır. Bu savaşta Osmanlı Ordusu’nu ve Anadolu insanını bekleyen facianın en büyüğü hiç kuşkusuz tifüs salgınları olmuştu. Anadolu’nun hemen her tarafında tifüs, bunun yanında tifo, hummayi racia ve dizanteri münferit veya küçük salgınlar halinde bulunmaktaydı.⁴ 1914 yılında seferberliğin ilk günlerinde Konya sevkiyat merkezinde, Sille’deki amele taburlarında tifüsün tahribatı başlamıştır. Amerikan misyoner kayıtlarına göre; 1914 sonbaharında Doğu Anadolu’da Erzurum ve Harput’ta şiddetli bir tifüs salgını başlamıştır. Bu salgın, Mardin, Van ve Bitlis’te de görülmüştür. Aralık 1914’te Erzurum’da askerler ve siviller arasında günde 400 kişi tifüsten hayatını kaybetmekteydi. Tarihî belgeler, raporlar ve misyonerlerin anlatımlarından anlaşıldığına göre 1915’te, Anadolu’nun hemen her yerinde tifüs salgını hakimdir.⁵

Millî Mücadele yıllarında savaşın meydana getirdiği olumsuz koşullar nedeniyle tifüs vakalarında artış olmuştu. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren salgın ve bulaşıcı hastalıklara karşı verilen mücadelelerden olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştı. Alınan sonuçlara rağmen Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nin 1925’ten itibaren hazırladığı istatistik ve grafiklerde bulaşıcı ve salgın hastalıkların memleketin hemen her tarafında görüldüğünü göstermektedir. Bu hastalıklardan olan tifüs, temizliğe dikkat edilmeyen yerlerde varlığını sürdürmüştür.⁶ Sıhhiye Vekâleti Müsteşarı Hüsamettin Bey, Ocak 1933’te tifüs hastalığının

2 BCA, 030.10.15.84.32; T.C. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Neşriyatı, *Lekeli Humma*, Ankara 1943, s.2.

3 T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973, s.98-99.

4 Tevfik Sağlam, *Cihan Harbinde III. Orduda Sıhhi Hizmetlere Ait Küçük Bir Hulâsa*, Askerî Tıbbiye Matbaası, 1940, s.2-4.

5 Hikmet Özdemir, *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s.200-201.

6 *Vakit*, 26 Mayıs 1943.

bütün memlekette görülmesine rağmen salgın bir halde olmadığını açıklamıştı.⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın koşulları ve sağlıksız ortamlar nedeniyle tifüs vakalarında önemli artışlar olmuştu. Bunun üzerine hükümet tifüs işini bir devlet meselesi olarak ele almıştı. Bitlenmeyi önlemek üzere bütün yurttaki temizlik tedbirleri alınmaya başlanmış ve bu konuda geniş bir program hazırlanmıştı. Türkiye'de 1935-1937 yılları arasında yıllık ortalama 485 tifüs vakası varken, İkinci Dünya Savaşı yıllarını içine alan 1939-1942 yıllarında bu sayı artarak 764'e yükselmişti. Bu nedenle tifüs hastalığının nakline vasıta olan bitle mücadele yöntemleri düzenlenmiş ve diğer kurumlarla işbirliği yapılarak çalışmaya başlanmıştı. Bu bağlamda geniş halk topluluklarında bitlenmeyi önleyecek ve halkın temizlenmesini sağlayacak tedbirler alınması gerekenlere zorunlu bir şekilde temizlik yaptırılması, okullar, işçi toplulukları, devlet fabrikaları, cezaevleri gibi birçok insanın bir arada bulunduğu yerlerde beden, elbise ve konutların bitlerden temizlenmesini sağlamak için harekete geçilmişti. Söz konusu alanlardan başka şimendiferlerin, vapurların, hanların otellerin, tramvayların, otobüslerin ve taksilerin de bit yuvası olmasını engellemek ve gereken mahallerde bedava hamamlar açmak tifüsle mücadele programının ana hatlarını oluşturmuştu.⁸ Bu dönemde tifüse karşı verilen mücadeleler yurdun her tarafına götürülmek istenmiştir. Başkente yakınlığı ve Anadolu'nun neredeyse ortasında yer alan Konya'da çıkan tifüs salgınına karşı verilen mücadeleler bu konuda bir fikir vermektedir.

Kirliğin Köyü Tifüs Salgını ve Alınan Önlemler

Şubat 1935'te Konya'nın Sille Nahiyesi'ne bağlı 250 haneli Kirliğin Köyü'nde başladığı tahmin edilen ve tifo (karahumma)⁹ olduğu değerlendirilen bir salgın baş göstermiştir. Köy ihtiyar heyeti hastalığı ilgili makamlara bildirmedikten dolayı gerekli önlemler alınmamıştı. Bu nedenle hastalık salgın halini almış, ilk tespitlere göre köyde 42 kişi hastalanmış ve 6 kişi de hayatını kaybetmişti. Durumdan şüphelenen köy öğretmeni Nisan 1935'te durumu Sille Nahiyesi'ne ve ilgili kurumlara bildirmiştir. Bunun üzerine köye bir doktor gönderilmişti. Doktorun koyduğu ilk teşhis hastalığın tifo olduğu yönünde olmuştu. Hastalığın civardaki köylere geçmesini engellemek amacıyla köyün karantina altına alınmasına karar verilmiş ve köy halkına aşı tatbik edilmeye başlanarak, hastalığın önüne geçilmeye çalışılmıştı. Bu önlemlerin yanında köyde baş gösteren hastalığı gizleyen köy ihtiyar heyeti ve diğer sorumlular hakkında soruşturma başlatılmıştı.¹⁰

Kirliğin Köyü'nde çıkan salgın kısa bir süre sonra Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne bildirilmişti. Sıhhat Müdürlüğü aktarılan bilgilerden hastalığın tifüs olmasından şüphelenmiş ve bunun için bakteriyolojik araştırma yapmak üzere Konya Memleket Hastanesi Bakteriyoğu Dr. Vasfi Bey, köye gönderilmiştir.¹¹ Kirliğin Köyü'ne gönderilen doktorlar hasta muayeneleri ve kan tetkikleri sonucunda daha önce tifo olduğu

7 Cumhuriyet, 21 Kânunusani 1933.

8 "Hükümet Tifüs İşini Bir Devlet Meselesi Olarak Ele Aldı", *Son Posta*, 13 Haziran 1943.

9 Tifo ya da karahumma olarak adlandırılan hastalık, kirli içme suları ve sağlıksız yiyeceklerle bulaşmaktadır.

10 "Konya'da Bir Köy Kordon Altında", *Son Posta*, 22 Nisan 1935.

11 *BCA*, 030.10.117.221.10.

değerlendirilen hastalığın tifo değil, tifüs (lekelihumma) olduğunu ortaya koymuşlardı.¹² Bunun üzerine Konya vilâyet merkezinden köye gönderilen doktor ve sıhhiye memurları, hastalığın başka köylere geçmemesi için gerekli önlemleri almış ve giriş çıkışlar yasaklanarak öy daha sıkı bir karantina altına alınmıştır. Doktor ve sıhhiye memurları hastalığın sebebini araştırmış sonuçta hastalığın köylüler tarafından sokaklara atılan süprüntü ve gübrelerden kaynaklandığı sonucuna varmıştı. Bu nedenle köy temizlenmiş ve gübreler yaktırılmıştı. Hastalar, doktor kontrolüne alınarak tedavilerine başlanmıştı. Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü de hastalığın tedavisi için gerekli ilaçları göndermişti.¹³ Köyde genel aşı yapmak üzere bir hastalıkla mücadele doktoru ve iki sıhhiye memuru da görevlendirilmişti.¹⁴

22-27 Nisan 1935 tarihleri arasında köyde eskiden ölenlerden başka 13 kişi daha hayatını kaybetmişti. Bu 13 kişi arasında köy muhtarı ile bu seçim yılında köy ihtiyar heyeti azalığını kazanmış olan bir kadın da bulunmaktaydı. Söz konusu tarihlerde köyde yaklaşık 100 hasta tedavi görmeye başlamıştı. Kirligiret Köyü'nde çıkan tifüs hastalığı ve bu hastalık üzerine alınan tedbirleri yerinde görmek üzere Vilâyet Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü Şahap Akın Bey köye gitmişti. Hükümet, hastalığa karşı gereken koruma ve tedavi tedbirlerini almış, hastalığın başka köylere geçme ihtimalleri ortadan kaldırılmaya başlanmış ve mümkün mertebe hastalığın Kirligiret'le sınırlı kalması ve orada söndürülmesine çalışmıştı.¹⁵

Kirligiret Köyü'ne gönderilen doktorlar ve sıhhat memurları köyde çalışmalarını yoğunlaştırmıştı. Köy içinde temizlik ve dezenfeksiyonlara başlanmış ve bitlerin çoğalmasına imkan tanıyan yerlere kireç dökülmüştü. Ev eşyalarının temizliğini yapmak üzere de Vilâyet Sıhhiye Müdürlüğü tarafından iki etüv makinesi gönderilmişti.¹⁶ Gönderilen etüv makineleri köydeki bütün evlerin eşyalarını temizlemeye başlamıştı. Alınan sıhhi tedbirler arasında saç kesmek de vardı. Köye gönderilen berberler işe başlayarak köyde bulunan kadın, erkek, çocuk herkesin saçlarını sıfır numaralı makine ile tıraş etmişlerdi. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından hastalara 20 kiloya yakın ilaç dağıtılmıştı. Hastaların tedavisi ile sürekli meşgul olmak üzere iki doktor ve beş sıhhiye memuru görevlendirilmişti.¹⁷

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, tifüsle mücadele etmek için gereken bütün tedbirleri almış ve köyde çadırılı bir hastane açarak hastaların ilk tedavileri burada yapılmaya yapılmıştı. Vekâlet, tifüs mücadele işlerini denetlemek ve yapılan çalışmaları koordine etmek amacıyla bir sıhhat müfettişi görevlendirmiş ve müfettişin emrine uzman doktorlar göndermişti.¹⁸ Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Seyyar Sarî Hastalıklar Uzmanı Doktor Kâmil İdil Beyi de mücadeleye destek vermek üzere köye göndermişti.¹⁹ Böylece

12 “Konya Köylerinde Tifüs Hastalığı”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1935.

13 “Konya Köylerinde Tifo Vak’ası”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1935.

14 “Bir Köyde Lekelihumma”, *Akşam*, 23 Mayıs 1935.

15 “Konya Köylerinde Tifüs Hastalığı”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1935.

16 “Konya Köylerinde Tifüs Hastalığı”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1935.

17 M. Aysel, “Bir Köy Halkının Saçları Tamamen Kesildi”, *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1935.

18 “Konya'nın Kirligiret Köyü'ndeki Lekelihumma Vak'aları”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1935; “Konya'nın Bir Köyünde Lekelihumma”, *Ulus*, 5 Haziran 1935.

19 *BCA*, 030.10.117.221.10.

Kiriligiret Köyü'nde çıkan tifüs salgını ile mücadele ve hastalığa yakalananların tedavileri ile ilgilenmek üzere yerel sıhhat ekiplerinin yanında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti de elindeki tüm imkânları seferber etmişti.

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam, Kiriligiret Köyü'nde çıkan tifüs salgını ve alınan önlemler hakkında 6 Haziran 1935'te Başvekil İsmet İnönü'ye bir yazı göndermişti. Gönderilen yazıda; *“Yaptırılan araştırmada hastalığın tifüs olduğu ve köyde hastalık dört ay önce başladığı halde, köylülerin haber vermemesi yüzünden hasta sayısının çoğalmış bulunduğu ve tarama suretiyle yapılan araştırmada 121 hasta, 15 ölüm tespit edildiği anlaşıldığından sıhhat müdürü de köye gönderilerek mücadeleye iştirak ettirilmiştir,”*²⁰ şeklinde durumu açıklamıştı. Dr. Refik Saydam, yazısında tifüsün etkili olduğu köyde ve hastalığa yakalananların tedavileri için yapılan çalışmalara da yer vermiştir. Saydam, köyde verilen mücadelenin esaslarını da şu şekilde açıklamıştı; *“1) Tespit edilen musabların kamyon ve sair münasip vasıtalarla Konya Memleket Hastanesi'ne nakledilerek hastanede tecrid ve tedavi edilmesi, 2) Bu köyde ve bu köye yakın ve münasebeti olan diğer köylerde her gün hasta aranarak bulunacak musabların hastaneye gönderilmesi, 3) Tifüs hastalığı bitlerle geçtiğinden ilk önce hastalardan başlanmak üzere köylülerin bütün eşyalarının ve binalarının bittin temizlenmesi”*. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam, temizlik işinin yapılması için Konya merkezinden bir seyyar etüv ve yeniden yaptırılan üç buğu sandığının köye gönderildiğini belirtmişti.²¹

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Kiriligiret Köyü'nde çalışmak ve oradaki hastalık ve hastalarla meşgul olmak üzere bir uzman doktor daha göndermiştir. Gönderilen doktor köyde çalışmalarda bulunan hükümet doktorları ile sıhhat memurlarının oluşturduğu fen heyetine katılmıştır. Konya'nın hususi çalışan bütün doktorları da seferber bir halde bu hastalığın başka yerlere sirayet etmemesi ve olduğu yerde söndürülmesi için çalışmıştı. Durumu ağır olan hastalar, Konya Memleket Hastanesi'ne nakledilmişti.²²

Konya Valiliğinden, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne gönderilen bilgilere göre köylüler hastalarını saklamak için birçok yöntemlere başvurmuş ve bu nedenle yapılan araştırmalarda hasta bulunmadığına kanaat getirilerek mücadeleye ara verilmişti. Ancak kısa bir süre sonra yeni hastalar tespit edilmişti. Valiliğin bu durumda yaptığı açıklamaya göre köylüler hastalarını doktorlardan saklamak için akla gelmedik yöntemlere başvuruyordu. Bu durum göz önüne alınarak yapılan detaylı aramalar sonunda, şimdiye kadar bildirilen hasta sayısının 158'i ve hayatını kaybedenlerin de 34'ü bulunduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine köyde yürütülen mücadelenin başına bir Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müfettişi'nin getirilmesi uygun görülmüş ve bu iş için Müfettiş Dr. Sadrettin Bey görevlendirilmişti. Ayrıca Ankara'dan bir seyyar etüvün Konya'ya gönderilmesi kararlaştırılmış ve etüvün yola çıkarılması hususu Ankara Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne bildirilmiştir. Bunlardan başka köyde bundan sonra bulunacak hastaların ilk etapta köyde tedavi altına alınmaları uygun görülmüştü. Bunun için Kızılay tarafından çadır ve gerekli malzemenin

20 BCA, 030.10.117.221.10.

21 BCA, 030.10.117.221.10.

22 M. Aysel, “Konya’da İki Tifüs Vakası Görüldü”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1935; “Tifüs”, *Haber*, 10 Haziran 1935.

gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, tifüsle mücadele içinde ve özellikle hastaların tedavisinde çalışmak üzere bir doktorun daha görevlendirilmesini kararlaştırmıştı.²³

Kiriligiret Köyü'nde çıkan tifüs salgını hakkında tetkiklerde bulunarak Konya'ya dönen Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü Şahap Akın,²⁴ kendisiyle görüşen Konya gazetecilerine, köydeki hastalığın durumu, alınan önlemler ve hasta yakınlarının hastalarını saklamak için başvurdukları yöntemler hakkında şu açıklamayı yapmıştı; “*Hastalık şiddetini kaybetmiştir. Orada bulunmakta olan Doktor Kâmil'den başka emraz-ı sariye mütehasası Doktor Macid de Kiriligiret'e gönderilmiştir. Halkın cahil olması işimizi güçleştiriyor, hayretle gördüm ki hastayı, doktorlardan saklamak için bir kuyuya indirmişler ve sekiz gün bu kuyu içinde tutmuşlar. Elbise ve çamaşırlarını da ütuden kurtarmak için un çuvalları içine tıkayıp kaçırmışlar. Bunun için yeniden şiddetli tedbirler aldık. Şimdi hem cehaletle, hem de hastalıkla mücadele halindeyiz.*”²⁵

Kiriligiret Köyü'nde çıkan tifüs salgınının etkisi, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Konya Valiliği ve Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'nün işbirliği ve koordineli çalışmaları neticesinde 10 Haziran 1935'ten itibaren kırılmaya başlamıştı. Köyde tifüs vakaları bir hayli azalmış ve yeni tespit edilen vakalar da hafif geçmeye başlamıştı. Ancak bu olumlu sonuca rağmen köy bir süre daha karantina altında tutulmuş ve sağlık ekiplerinin sürekli denetimi altında bulundurulmuştu.²⁶ Daha önce tifüs hastalığına yakalanıp Konya Memleket Hastanesi'nde tedavi edilen Kiriligiret Köyü halkından 20 kişinin tedavisi tamamlanmıştı. Tedavisi tamamlanan köylüler Kızılay'ın kiraladığı otomobillerle köylerine gönderilmişlerdi. Konya'da faaliyet yürüten Kızılay Şubesi, tedavisi biten köylülere şeker, çay, ekmek gibi yiyecekler vermişti. Şube köy halkına yapılacak yardım işlerini görüşmek üzere bir toplantı yapmış ve toplantıda alınan kararlar doğrultusunda köylülere dağıtılmak üzere 850 metre gömleklik bez, 520 metre iç çamaşırlık kumaş satın alınmış ve 280 kişiye pantolon ile uzun köy gömleği diktirilmek üzere gereken kumaş verilmişti.²⁷

Konya'da bütün dikkatlerin Kiriligiret Köyü'ndeki salgın üzerinde yoğunlaştığı günlerde (Haziran 1935'te) Mescit Mahallesi'nde, Aksine Nahiyesi'nde ve Konya merkezde birer olmak üzere üç kişide tifüs belirtileri görülmüştü. Bunun üzerine Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne bağlı doktor ve sıhhat memurları hastaları Memleket Hastanesi'ne göndermiş ve hastalık görülen yerlerde sıhhi araştırmalara başlanarak gerekli önlemler alınmıştır.²⁸

Temmuz 1935'te Konya'nın Kızılviran Köyü'nde de bir kişide tifüs belirtisi görülmüş ve hastanın yaşadığı ev hemen karantina altına alınmıştı. Hükümet Tabibi Kâzım Bey,

23 BCA, 030.10.117.221.10.

24 5 Haziran 1933'te çıkarılan kararnâme ile İçel Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü Dr. Şahap Bey, Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne tayin edilmişti. BCA, 030.11.1.78.18.11.

25 “Konya'da Tifüs Vak'ası Azalıyor”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1935.

26 “Konya'da Yeni Lekelimumma Vakası Yok”, *Akşam*, 13 Haziran 1935; “Konya'da İki Tifüs Vakası”, *Akşam*, 10 Haziran 1935; “Konya'da İki Tifüs Hastalığı Görüldü”, *Ulus*, 10 Haziran 1935.

27 “Tifüsten Kurtulanlar”, *Akşam*, 19 Haziran 1935.

28 “Konya'da İki Tifüs Hastalığı Görüldü”, *Ulus*, 10 Haziran 1935; “Konya'da Bir Tifüs”, *Tan*, 10 Ağustos 1935.

tarafından yapılan tetkikler sonunda hastalığın tifüs olduğu kesinleşmiş ve hasta Konya Memleket Hastanesi'ne gönderilmişti. Hastanın aile bireylerinin başkaları ile temasları yasaklanmış ve Konya'dan gönderilen etüv makineleriyle köylünün eşyası temizlenmişti. Evlerin her tarafı badana edilmiş, bitli erkek ve kadınların saçları Konya'dan gönderilen makinelerle sıfır numara tıraş edilmişti.²⁹ Köyde alınan önlemler sonuç vermiş ve bundan başka tifüs vakası görülmemişti. Yukarıda da ifade edildiği gibi Kirligiret Köyü'nde de yeni tifüs vakaları görülmediğinden Konya'da tifüs salgını önlenmişti.³⁰

Konya örneğinde olduğu gibi tifüsle mücadele kapsamında hamamların açılması, muhtaç olan halka bedava sabun ve çamaşır dağıtılması ve birçok merkezde tifüse karşı buğu sandıklarının açılarak hizmete sokulması hastalığın yayılmasını engellemişti.³¹ Koruyucu aşı ile birlikte mücadele konusundaki ilerlemelerin yurdumuzda da uygulanması ve son olarak DDT (diklorodifeniltrikloroetan) ve benzeri insektisitlerin geniş ölçüde kullanılması tifüs vakalarını azaltmış ve salgın olanaklarını ortadan kaldırmıştır. Söz konusu tehlikenin genişliği nedeniyle detaylı bir savaş açılması zorunluluğu ele alınarak önce ülkede genel aşı uygulamasına geçilmiş ve bunu sağlamak üzere Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü'nde tifüs laboratuvarı kurularak gerekli aşı üretimi başlamıştır. Diğer yönden hastalığın bulaşmasında önemli rol oynayan bitle mücadele konusunda da geniş çapta ve sıkı bir şekilde insektisit uygulaması yapılmıştır.³² Türkiye'de tifüs vakaları azalmıştır. Tifüs, ancak Dr. Cox'un 1939'da hazırladığı kendi adı ile anılan aşı ve 1944'te haşere öldürücü olarak kullanılmaya başlanan DDT sayesinde yok edilmiştir.³³

Sonuç

Bitlerle insana bulaşan bir hastalık olan tifüs, savaş, toplu göçler, açlık, sefalet ve temizliğe dikkat edilmediği dönemlerde büyük salgınlara yol açmıştır. Hastalık mücadele metotlarının ilkel ve tıbbi gelişmenin yetersiz olması nedeniyle bütün dünyada geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Türkiye'de de eskiden beri tifüs hastalığı münferit vakalar halinde görülmüştür. Özellikle Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde vakalar artmaya başlamış, halk arasında ve ordularda çok büyük tahribat yapmıştır. Cumhuriyet döneminde tifüse karşı verilen mücadelelere rağmen, hastalık münferit vakalar halinde varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde tifüse karşı verilen mücadele yurdun her tarafına götürülmek istenmiştir. Başkente yakınlığı ve Anadolu'nun neredeyse ortasında yer alan Konya'da çıkan tifüs salgınına karşı verilen mücadeleler bu konuda bir fikir vermektedir.

Konya'nın Sille Nahiyesi'nin Kirligiret Köyü'nde Şubat 1935'te bir tifüs salgını baş göstermiştir. Salgının ilgili kurumlara geç bildirilmesi hasta ve vefat sayısının

29 “Konya Köylerinde Lekelimumma Hastalığı Çıktı”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1935.

30 M. Aysel, “Çekirge Belâsı ve Lekelimumma”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1935.

31 TBMM ZC. D: VII, C:2, İ: 27, (25.5.1943), s. 210.

32 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973, s.98-99.

33 Niyazi Erzincan, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yurdumuzun Tifüs Durumu”, *Türk İjiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi*, C:8, S:3, Ankara 1948, s.5.; Ali Gürsel, *Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1998, s.69.

artmasına neden olmuştur. Salgın önce Sille Nahiyesine, kısa bir süre sonra valiliğe ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne bildirilmişti. Vilâyet bazında alınan önlemlerin yetersiz kalması nedeniyle salgın Başvekil İsmet İnönü ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne bildirilmiştir. Söz konusu kurumlar hastalığın yayılmasını engellemek ve hastaların tedavisi için harekete geçerek köye doktor ve sağlık ekipleri gönderilmiştir. Köy karantina altına alınmış, hastalığın sebebi olarak görülen kirli yerler temizlenmiş ve aşı çalışması başlatılmıştır. Köy evlerindeki eşyaların temizliğini yapmak üzere Vilâyet Sıhhiye Müdürlüğü ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nden etüv makineleri getirtilmiştir. Mücadele kapsamında Kızılay köyde bir seyyar bir hastane kurmuş ve hastaların ilk tedavileri burada yapılmış, gerekli görülenler Konya Memleket Hastanesi'ne gönderilmiştir. Mücadele ekipleri, Kirliğiret'te bir tarafta tifüsle mücadele ederken diğer tarafta hastalarını doktorlardan saklamak için akla gelmedik yöntemlere başvuran köylüleri ikna etmekle uğraşmak zorunda kalmıştır. Kirliğiret Köyü'nde çıkan tifüs salgının etkisi, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, Konya Valiliği ve Konya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'nün işbirliği ve koordineli çalışmaları neticesinde 10 Haziran 1935'ten itibaren kırılmaya başlamıştır. Konya örneğinde olduğu gibi tifüsle mücadele kapsamında hamamların açılması, muhtaç olan halka bedava sabun ve çamaşır dağıtılması ve birçok merkezde tifüse karşı buğu sandıklarının açılarak hizmete sokulması hastalığın yayılmasını engellemiştir. Koruyucu aşı ile birlikte DDT ve benzeri ensektisitlerin kullanılması tifüs vakalarını azaltmış ve salgın olanaklarını ortadan kaldırmıştır.

Kaynakça

- “Bir Köyde Lekelimumma”, *Akşam*, 23 Mayıs 1935.
- “Hükümet Tifüs İşini Bir Devlet Meselesi Olarak Ele Aldı”, *Son Posta*, 13 Haziran 1943.
- “Konya Köylerinde Lekelimumma Hastalığı Çıktı”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1935.
- “Konya Köylerinde Tifo Vak'ası”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1935.
- “Konya Köylerinde Tifüs Hastalığı”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1935.
- “Konya'da Bir Köy Kordon Altında”, *Son Posta*, 22 Nisan 1935.
- “Konya'da Bir Tifüs”, *Tan*, 10 Ağustos 1935.
- “Konya'da İki Tifüs Hastalığı Görüldü”, *Ulus*, 10 Haziran 1935.
- “Konya'da İki Tifüs Vakası”, *Akşam*, 10 Haziran 1935.
- “Konya'da Tifüs Vak'ası Azalıyor”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1935.
- “Konya'da Yeni Lekelimumma Vakası Yok”, *Akşam*, 13 Haziran 1935.
- “Konya'nın Bir Köyünde Lekelimumma”, *Ulus*, 5 Haziran 1935.
- “Konya'nın Kirliğiret Köyü'ndeki Lekelimumma Vak'aları”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1935.
- “Tifüs”, *Haber*, 10 Haziran 1935.

- “Tifüsten Kurtulanlar”, *Akşam*, 19 Haziran 1935.
- Aysel, M., “Bir Köy Halkının Saçları Tamamen Kesildi”, *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1935.
- Aysel, M., “Çekirge Belâsı ve Lekelimumma”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1935.
- Aysel, M., “Konya’da İki Tifüs Vakası Görüldü”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1935.
- Barkın, Hikmet, “Lekeli Humma Aşısının İç Yüzü”, *Büyükdoğu*, C:1, S:2, 24 Eylül 1943.
- Başagaoglu, İbrahim, “20. Yüzyılın Başlarında Sinop’ta Görülen Bulaşıcı Hastalıklar”, *Yeni Tıp Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2011, S:17, 2011, s.71-80.
- BCA, 030.10.117.221.10.
- BCA, 030.10.15.84.32.
- BCA, 030.11.1.78.18.11.
- Cumhuriyet*, 21 Kânunusani 1933.
- Erzin, Niyazi, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Yurdumuzun Tifüs Durumu”, *Türk İjyeni ve Tecrübî Biyoloji Dergisi*, C:8, S:3, Ankara 1948, s.5-12.
- Gürsel, Ali, *Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1998.
- Özdemir, Hikmet, *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- Sağlam, Tefrik, *Cihan Harbinde III. Orduda Sıhî Hizmete Ait Küçük Bir Hulâsa*, Askerî Tıbbiye Matbaası, 1940.
- T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973.
- T.C. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Neşriyatı, *Lekeli Humma*, Ankara 1943.
- TBMM ZC. D: VII, C:2, İ: 27, (25.5.1943).
- Vakit*, 26 Mayıs 1943.

Ek: Konya’nın Sille Nahiyesi Kirligiret Köyü’nde çıkan tifüs hastalığını haber yapan bir gazete örneği (**Kaynak:** Haber, 10 Haziran 1935.)

TIFÜS

Konyada tifüslü bir köy kordon altına alındı...

Konya şehrinde de iki tifüs vak'ası kaydedildi

Konyanın Kirligiret köyünde zühur eden tifüs vak'aları hükümetin kat'i müdahalesiyle bitmek üzeredir. Köy kordon altında ve doktorların daimî mürakabasında dır.

Sıhhiye Vekâletinin göndermiş olduğu mütehassıs bir doktor tetkikat yapmaktadır. Ağır hasta olanlar Konya memleket hastahanesine gönderilmektedir. Konyada iki tifüs vak'ası olmuş ve hastalar derhal hastahaneye kaldırıl-

mışlardır. Bütün doktorlar hastalığın yayılmaması için elbirliğiyle harekete geçmişlerdir.

23

HAZİRAN
Deniz gezintimizin
günüdür